

Dalibor Vrgoč, Željka Fink Arsovski: *Hrvatsko–engleski frazeološki rječnik*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2008., 1028 str.

Hrvatsko–engleski frazeološki rječnik autora Dalibora Vrgoča i Željke Fink Arsovski neprocjenjiv je prilog ne samo frazeografiji u Hrvatskoj nego leksikografiji općenito. Objavila ga je nakladnička kuća Naklada Ljevak i uredila Verica Zorić koja se do sada već i specijalizirala za izdavanje kako frazeoloških rječnika tako i prvog »udžbenika« iz područja frazeologije (Antica Menac: *Hrvatska frazeologija*, Knjigra, Zagreb, 2007.). Rječnik su recenzirale Barbara Kovačević i Vesna Muhvić Dimanovski, a ekvivalente na engleskom jeziku lektorirali Graham McMaster i Nick Eaywell. Ovaj rječnik prvi je frazeološki hrvatsko–engleski rječnik koji na najbolji mogući način i sustavno te u tradiciji dosadašnje frazeografije upotpunjuje prazninu u tom području leksikografije. Stoga rječnik u obradi natuknica dosljedno slijedi frazeografsku obradu koja je već prihvaćena kao standard u pisanju frazeoloških rječnika u Hrvatskoj i koja je postala svojevrsan *sine qua non*, a koja se temelji na postavkama Zagrebačke frazeološke škole.

Dosad objavljeni frazeološki rječnici nisu se bavili frazemima u engleskom jeziku (osim *Englesko–hrvatskoga frazeološkog rječnika* Ivane Bendow¹ koji, doduše, ne slijedi prihvaćenu frazeografsku obradu natuknica). Ovdje moram napomenuti da na umu imamo frazeološke rječnike s hrvatskim kao polazišnim jezikom. Dakle, riječ je o ediciji *Mali frazeološki rječnici* Zavoda za lingvistiku koji su izlazili od 1985. do 1998. godine i obuhvatili sljedeće ciljne jezike: ruski, ukrajinski, češki, slovački, poljski, njemački, talijanski, francuski, slovenski, latinski, grčki i novogrčki.

Hrvatsko–engleski frazeološki rječnik sastoji se od Predgovora na hrvatskom jeziku (str. 5–7), na engleskom jeziku (str. 17–19), Osnovnih podataka o rječniku na hrvatskome (str. 8–16) i engleskome (str. 20–28), Središnjeg dijela (str. 31–920), Kazala hrvatskih frazema (str. 921–951), Kazala engleskih frazema (str. 953–1026) te Leksikografskih izvora (str. 1027–1028). Rječnik u središnjem dijelu sadržava 2490 hrvatskih frazema i 6442 engleska frazeološka ekvivalenta.

U Predgovoru autori daju pregled osnovnih postavki frazeologije kao lingvističke discipline. Teorijske postavke temelje se na učenju Zagrebačke frazeološke škole koja vuče korijenje iz teorijskih postavki ruske frazeologije. Iščitavamo definiciju frazema, kriterije po kojima se određuje što se sve može smatrati frazemom te podjelu frazema s obzirom na podrijetlo. Svi upućeni u frazeologiju svjesni su da se teorijske postavke anglosaksonskih (i još nekih europskih frazeoloških škola) ne podudaraju u potpunosti sa shvaćanjima Zagre-

1 Bendow, Ivana, *Englesko–hrvatski frazeološki rječnik*, Školska knjiga, Zagreb, 2006.

bačke frazeološke škole. Nepodudarnosti se ne odnose samo na teorijske (poimanje i postavljanje granica frazema koje anglosaksonski lingvisti najčešće nazivaju idiomima) nego i na frazeografske postupke. Međutim, autori u predgovoru naglašavaju da su se pridržavali slavističkih teoretskih i frazeografskih postavki u načinu obrade engleskih frazema. Budući da je rječniku polazni jezik hrvatski i s obzirom na činjenicu da su i dosadašnji frazeološki rječnici koje smo spomenuli slijedili istu tradiciju, smatramo da je priklanjanje takvim postavkama iznimno dobro. Ne samo da nastavlja frazeografsku tradiciju nego i ujednačuje hrvatsku i englesku, uvjetno rečeno »stranu«, te tako korisnicima omogućuje lakše i kvalitetnije snalaženje.

Rječnički članak sastoji se od četiri dijela: nadnatuknice, natuknice, definicije hrvatskog frazema i engleskih ekvivalenata. Obrada rječničkog članka temeljita je i sustavna. Slijedi obradu rabljenu u *Hrvatskome frazeološkom rječniku*² i time nesumnjivo potvrđuje frazeografske standarde od kojih ne bi valjalo odstupati ni u budućim jednojezičnim ili dvojezičnim frazeološkim rječnicima ni u općim jezičnicima koji su redovito nedosljedni u načinu obrade frazema u svojim rječničkim člancima.

Nadnatuknica je noseća riječ frazema i uvijek je u kanonskom obliku te je otisnuta masnim slovima. Noseća riječ određuje se morfološko-hijerarhijskim kriterijem. Prvo u obzir dolazi imenica (**čekati svoj dan**), a zatim poimeničene riječi (**na sveto Nigdarjevo**), pridjevi (**ne ostati / ne ostajati dužan**), prilozi (**uzduž i poprijeko**), glagoli (**držati do sebe**), brojevi (**sve pet**) i zamjenice (**nitko i ništa**). Ako su u sastavu frazema dvije ili više istih vrsta riječi, uzima se ona prva poštujući gore spomenutu hijerarhiju (**ići (htjeti) glavom kroz (kroza) zid**). Uglavnom su svi frazemi navedeni samo jedanput, osim u dvama slučajevima. Ako glavna sastavnica ima svoju varijantu u okruglim zagradama, što znači da njezina uporaba ne mijenja značenje frazema, frazem je naveden i pod prvom i pod drugom sastavnicom. Međutim, pod drugom sastavnicom naći će se uputnica »v. (vidi)« na sastavnicu pod kojom je frazem obraden. Npr. pod nadnatuknicom UM obraden je frazem **imati na umu (pameti) koga, što**, a pod nadnatuknicom PAMET nalazimo uputnicu (**imati na umu (pameti) koga, što** v. UM). Drugi slučaj su frazemi u tzv. nezavisnim svezama, što znači da im se zbog prirode veze ne može odrediti glavna sastavnica jer su sve sintaktičke istovrijednice (**ni na nebu ni na zemlji**), pa se frazem obrađuje pod natuknicom koja je prva po abecednom redu. Tako je navedeni primjer obraden pod nadnatuknicom NEBO, a pod natuknicom ZEMLJA nalazimo uputnicu.

Nadnatuknice u homonimijskom odnosu obročane su i tako se razlikuju (KOSA¹ i KOSA²). Na nadnatuknicama istoga fonemskog sastava, a različitih akcenata, bilježi se akcent kako bi se razlikovale, bez obzira na to pripadaju li one istoj ili različitoj vrsti riječi (LÛK i LÛK; DÛG i DÛG).

2 Menac, A., Fink Arsovski, Ž., Venturin, R. *Hrvatski frazeološki rječnik*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2003.

Samo se u jednom slučaju radi o riječima koje imaju isti akcent, a pripadaju različitim vrstama riječi. U tom je slučaju uz nadnatuknicu napisana vrsta riječi. DOBRO (imenica), DOBRO (prilog).

Natuknica sadržava hrvatski frazem tiskan masnim slovima (**ružan kao smrtni grijeh**). Kod većine frazema pojavljuju se različiti oblici zagrada od kojih svaka ima svoje značenje i predstavlja ustaljenu frazeografsku praksu. Okrugle zagrade označavaju frazemske varijante, odnosno varijantni oblik sastavnice koji se može upotrijebiti, a da značenje frazema ostane nepromijenjeno (**kao gromom ošinit (udaren)**). Ovdje kao prvu navodim leksičku varijantu jer su one najbrojnije, a mogu uključivati varijantne lekseme istog ili bliskog značenja (**čekati bebu (dijete)**), različitog značenja (**napiti se kao čep (bačva, duga)**) ili pripadaju istomu semantičkom polju (**pognuti glavu (šiju)**). Varijante mogu biti morfološke (**ne može se glavom kroz (kroza) zid**) ili tvorbene (**dizati (uzdizati) do neba (nebesa) koga, što**).

Unutar okruglih zagrada bilježi se i kratica *i sl.*, koja znači da se mogu rabiti i druge varijante leksema koje su bliskog značenja ili pripadaju istomu semantičkom polju (**staviti (baciti, položiti i sl.) karte na stol**). Ako se pak unutar zagrada nađe kratica *itd.*, onda varijantna sastavnica nije niti istoga/bliskoga značenja niti pripada istom semantičkom polju (**do zla boga ružan (blesav, dosadan, itd.)**).

Izlomljenim zgradama bilježe se izostavljivi dijelovi frazema (**ni za <dragog> boga**), a kosom crtom vidski parnjaci (**pasti / padati u bed**). U frazemima koji imaju strukturu rečenica, glagol obično nije u infinitivu, pa se stoga i ne navodi u tom bezličnom obliku. Navodi se u najčešćem obliku (**zastao je dah komu <od čega>**), što ne znači da se u jezičnoj uporabi ne pojavljuju u drugom licu, broju ili vremenu.

Unutar nekih natuknica nalaze se i masnim slovima otisnute osobne i posvojne zamjenice kad ih je moguće rabiti i u drugim licima (**nije moj dan; Bog te ubio<!>**). Kosim slovima je označena rekcija (**imati pik na koga**).

Iznimno često se u dosadašnjim hrvatsko–engleskim rječnicima izbjegavala i oznaka registra koja je za potpunu prijevodnu ekvivalenciju teksta od velikog značenja. Frazemi kao takvi su već stilski obilježeni, a ako nemamo vrlo visoku jezičnu kompetenciju u ciljnome jeziku, uporabom ekvivalenta različite stilске vrijednosti narušavamo prijevodnu ekvivalenciju u svakome pogledu, osobito onom komunikacijskom. Autori navode da većina hrvatskih frazema pripada razgovornom stilu, ali postoje i vulgarizmi koji su označeni kraticom *vulg.* (**drek na šibici** *vulg.*). Frazemi koji pripadaju drugim stilovima nisu posebno obilježeni jer autori tvrde »da je vrlo teško odrediti točne granice između pojedinih stilskih slojeva, a čak i kad bi se to moglo sa sigurnošću odrediti, ne može se tvrditi da se frazem upotrebljava isključivo u jednom od navedenih stilova«. ³ Tako se, na primjer, ne navodi da frazem **biti u depri** pripada žar-

3 Vrgoč, Dalibor, Fink Arsovski, Željka, *Hrvatsko–engleski frazeološki rječnik*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2008., str. 11.

gonu, **biti na rubu živaca** razgovornom stilu, da je npr. **dobiti / dobivati zeleno svjetlo** čest u publicistici, **primiti / primati (uzeti / uzimati) na znanje što** u administrativnom stilu, a da je **boriti se s vjetrenjačama** najčešće knjiški frazem.⁴ Ali kako je ovo dvojezični rječnik, treba naglasiti da bez obzira na to što se uz hrvatske frazeme ne navodi oznaka stila (zbog navedenih razloga), engleski ekvivalenti uvijek pripadaju istom stilu kao i polazišni hrvatski frazemi, što je itekako pohvalna činjenica.

Nakon natuknice slijedi definicija frazema. Uz neke definicije se i u kosim zagradama nalaze pragmatički podaci koji su vrlo važni za uporabu frazema i njegovo uklapanje u kontekst. Može se raditi o podacima koji npr. sužavaju značenje frazema (**tvrd kao don** 'jako (izuzetno) tvrd /o predmetu/'). Ako je riječ o višeznačnom frazemu, različita značenja se obrojčavaju (**nemati tri čiste** 1. biti plašljiv (neodlučan), biti u strahu, nemati hrabrosti *za što* 2. biti glup (neinteligentan), a ako je riječ o različitim kategorijalnim značenjima, ona se također obrojčavaju, ali je iza brojeva stavljena okrugla zagrada (**kao grom** 1.) odličan, jak, brz, žestok 2.) odlično, jako, brzo, žestoko).

Nakon definicije(a) frazema slijede ekvivalenti na engleskom jeziku. Kao što smo i spomenuli u uvodu, engleski frazemi, dakle njihov oblik, opseg i sastav slijede slavističku teoriju frazeologije i frazema. Autori su težili postići jednako frazeološko značenje frazema obaju jezika i vodili računa o semantičkoj, strukturnoj i kategorijalnoj identičnosti hrvatskih i engleskih frazema. Engleski jezik je frazeološki bogatiji od hrvatskoga, pa se stoga i kao ekvivalenti jednog hrvatskog frazema navodi i nekoliko engleskih ekvivalenata. Prvi navedeni ekvivalent je redovito frazem s istim semantičkim talogom (ako je pronađen). A zatim slijede ekvivalenti s bliskim ili potpuno različitim semantičkim talogom. Autori su pretražujući izvore engleskih frazema, pokušali naći frazeološke ekvivalente i samo se u rijetkim slučajevima navodi nefrazeološki ekvivalent (**kao kec na jedanaest – at the worst possible moment**). Ekvivalencija se poštuje i na strukturnom nivou, npr. glagolski frazem u hrvatskome – glagolski frazem u engleskome (**pročitati od korica do korica – read <from> cover to cover**) i na nivou kategorijalnog značenja. Npr. imeničkom frazemu u hrvatskome koji ima priložno značenje (**puževim korakom**) pridružen je kao ekvivalent također imenički frazem koji ima priložno značenje (**at a snail's pace (gallop)**). Kao ekvivalenti uzimani su i engleski frazalni glagoli zbog njihove frekvencije (**igrati na kartu čega – play on sth**). Međutim, valja naglasiti kako neki teoretičari i frazalne glagole smatraju frazemima, odnosno idiomima (npr. Cowie⁵). Engleski termin *idiom* nerijetko uključuje i ono što se u hrvatskoj frazeologiji zove frazemi u širem smislu. Možda je i to razlog zbog

4 Primjeri frazema različite stilske vrijednosti i konstatacija o nenavodenju preuzeti su iz predgovora rječniku

5 Cowie, A. P., Oxford Dictionary of Current Idiomatic English, Vol. 1, Oxford University Press, London, 1975.

kojeg su se autori odlučili kao ekvivalente navesti i frazalne glagole, iako ističu da se vode slavističkim frazeološkim postavkama.

Engleski frazemi pisani su masnim slovima. Tipovi zagrada i njihova uporaba identični su kao i u hrvatskome. Razlika je jedino u rekciji. Ona se ne piše u engleskim ekvivalentima kosim slovima. Zamjenica *your* bilježi se ako je u tekstu i/ili frazemu riječ o istoj osobi (**deep in your heart**⁶), a zamjenica *sb's* znači da je riječ o različitim osobama (sb **lies like a rug**⁷).

Nezamjenjiv doprinos je i označavanje regionalnih varijanata engleskih frazema, odnosno britanske, američke i australske varijante. Ako je varijanta samo pravopisna, ona se navodi kao varijantna sastavnica frazema (**change colour** BrE (**color** AmE)), pri čemu oznaka BrE označava britansku, AmE američku, a AustralE australsku varijantu engleskog jezika.

Navest ću dvije natuknice, njihove ekvivalente u engleskom i na primjerima objasniti uporabu pojedinih oznaka.

biti (ponašati se) kao <jedno> veliko dijete

biti djetinjast (infantiln), ponašati se djetinjasto (infantilno), ne ponašati se u skladu sa svojim godinama

be <such> a big baby

Everyone mocks neurotic Ray for **BEING SUCH A BIG BABY** over such minor surgery. G

Iz hrvatskog frazema možemo iščitati da frazem *biti kao jedno veliko dijete* može imati i oblik *ponašati se kao jedno veliko dijete*, a da pritom ne mijenja značenje. Na to nas upućuju uglate zagrade. Nadalje, izlomljene zagrade <jedno> daju nam informaciju o izostavljivom dijelu frazema. Dakle, atribut *jedno* možemo izostaviti, a da pritom ne promijenimo značenje: *ponašati se kao jedno veliko dijete* ili *ponašati se kao veliko dijete*.

Nakon značenja frazema slijedi frazeološki ekvivalent na engleskom jeziku. Izlomljene zagrade imaju isto značenje kao i u hrvatskom frazemu, dakle sastavnicu *such* možemo i ne moramo koristiti u prijevodu.

Ekvivalent je oprimjeren. Nakon citata slijedi izvor iz kojeg je primjer preuzet. U ovom slučaju kratica G označava mrežni pretraživač *Google*.

svirati (udariti/udarati) u iste diple <s kim>

biti istomišljenik s *kim* /ob. zbog kakva interesa/

sing the same tune

It seems the DTI and the European Commission (EC) **ARE SINGING THE SAME TUNE**, but their words simply aren't true. G

6 **Deep in my heart** there was still hope that one day I would receive a letter saying, I am alive and I have not forgotten you.' (Vrgoč, Fink-Arsovski, 2008: 173)

7 In daytime, the judge's mains job is to figure out whether it's the plaintiff or the defendant who **lies like a rug**. (Vrgoč, Fink-Arsovski, 2008: 173)

sing from the same hymnsheet (songsheet) BrE

Blunkett then proceeds to **SING FROM THE SAME SONGSHEET** as the US government: 'This will further secure the UK's borders by efficiently recording people travelling into and out of the UK, using airline reservation information and capturing passengers' biometric data.' *The Register*

Frazem *svirati u iste diple* može imati oblik *udarati u iste diple*, a da ne promijeni značenje. Na to nas upućuju uglate zagrade. Kosa crta označava vidski par glagola. Dakle, u frazemu, ovisno o kontekstu, možemo upotrijebiti ili svršeni ili nesvršeni lik glagola: *udariti u iste diple* ili *udarati u iste diple*.

Izostavljivi dio frazema označen je unutar izlomljenih zagrada. U ovom slučaju to je rekcija <s kim>, stoga možemo *svirati u iste diple* ili *svirati u iste diple s njim*, *svirati u iste diple s njima* itd. U definiciji frazema daju se i naznake o uporabi frazema unutar kosih crta '/ob. zbog kakva interesa/'. Dakle, *svirati u iste diple* koristi se obično u značenju slaganja s nekim zbog vlastitog interesa, a ne zbog npr. dobre volje.

Iz dvaju engleskih ekvivalenta možemo iščitati da je jedan ekvivalent, *sing from the same hymnsheet (songsheet)*, karakterističan za britansku varijantu engleskoga jezika na što nas upućuje oznaka BrE. Uglate zagrade i u engleskom frazemu upućuju nas da se sastavnica *hymnsheet* može zamijeniti sastavnicom *songsheet* bez promjena značenja frazema. *The Register* označava iz kojeg je izvora primjer preuzet. U ovom slučaju riječ je o novinama *The Register*.

Kazala hrvatskih i engleskih frazema koncipirana su prema abecednom redoslijedu prve sastavnice. Iza svakog frazema navodi se nadnatuknica pod kojom se frazem može naći u rječničkom dijelu (**krupna riba** v. RIBA; **lose face** v. OBRAZ). Ako engleski frazem počinje rekcijom ili nekom drugom uputnicom (npr. članom), ona se uzima u obzir pri abecediranju (sth **is in order** v. MJE-STO; a **blissing in disguise** v. SREĆA).

Iz zavidnog popisa leksikografskih izvora vidljivo je da su autori preuzimali polazišne frazeme iz najrelevantnijih i najrecentnijih frazeoloških hrvatskih izvora, a ekvivalente tražili u širokom spektru engleskih izvora (npr. *British National Corpus* i *Time Magazine Corpus*) i tako uspjeli sastaviti rječnik koji doista zrcali recentno stanje u frazeologiji obaju jezika i dokazali se kao frazeološki majstori od zanata.

Hrvatsko–engleski frazeološki rječnik Dalibora Vrgoča i Željke Fink Arsovski neosporiv je prilog i hrvatskoj leksikografiji općenito. Dosljednost provedenu u ovom rječniku rijetko nalazimo i u drugim, općim jednojezičnim rječnicima hrvatskog jezika (ni dvojezičnici nisu izuzetak). Valja napomenuti da su u ovome rječniku autori riješili i jedno pitanje leksikografske obrade koje je postavila Branka Tafra⁸. Naime, izdvojili su i strukturno četvrti tip frazema – frazeme polusloženice. Riječ je o jedinicama tipa *amo–tamo*, *zbrda–zdola* i sl. Tafra tvrdi

8 Tafra, Branka, *Od riječi do rječnika*, Školska knjiga, Zagreb, 2005., str. 281–297

da se hrvatski gramatičari i leksikografi nisu još usuglasili hoće li takve jedinice nazivati frazemom, leksemom ili sintagmatskim izrazom. Još su autori *Hrvatskoga frazeološkog rječnika* obrađivali takve jedinice kao frazeme, ali ih nisu posebno imenovali. Tafra tvrdi da pomutnja među našim lingvistima nastaje zbog toga što nisu sigurni hoće li takve sastavnice smatrati leksemima (polusloženice kod kojih svaki dio ima svoj naglasak) ili frazemima. Babić ih tvorbeno smatra polusloženicama, dakle jednom riječju, ali ih ipak, nastavlja Tafra, smješta na granicu prema sintaksi. Leksikografija engleskog jezika takve jedinice obrađuje kao frazeme.

Uza sve doprinose ovoga rječnika koje smo istaknuli u uvodu, rječnik valja preporučiti ne samo frazeolozima i prevoditeljima nego svima koji se bave engleskim jezikom i na taj način upotpunjuju svoju frazeološku kompetenciju.

Zvonimir Novoselec